

СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ТЮРКОМОВНОГО НАСЕЛЕННЯ СИНЬЦЗЯН-УЙГУРСЬКОГО АВТОНОМНОГО РАЙОНУ У ВІДНОСИНАХ МІЖ КИТАЄМ ТА КАЗАХСТАНОМ І КИРГИЗСТАНОМ

Ярмоленко В. В.,

аспірант кафедри міжнародних відносин

Національного університету «Острозька академія»

Статтю присвячено процесу сек'юритизації проблеми тюркомовного населення Синьцзян-Уйгурського автономного району у двосторонніх відносинах між Китайською Народною Республікою та Казахстаном і Киргизстаном. Щоб убезпечити себе від зовнішнього стимулювання потенційної дестабілізації у своїй північно-західній провінції, Пекін прагне чинити політичний та економічний вплив на ці дві республіки. Нур-Султан і Бішкек уникають будь-якої критики політики «де-екстремізації» уряду Китаю в Синьцзяні, спрямованої проти етнічних меншин. Замість цього казахстанські та киргизькі офіційні особи вважають за краще підтримувати антитерористичні заходи в Пекіні в пошуках стійких вигод від економічного співробітництва з Китайською Народною Республікою.

Статья посвящена процессу секьюритизации проблемы тюркоязычных народов в Синьцзян-Уйгурском автономном районе в двусторонних отношениях Китайской Народной Республики с Казахстаном и Кыргызстаном. Чтобы обезопасить себя от внешнего стимулирования потенциальной дестабилизации в своей северо-западной провинции, Пекин стремится оказать политическое и экономическое влияние на эти две постсоветские республики. Нур-Султан и Бишкек избегают любой критики политики «деэкстремизации» правительства Китая в Синьцзяне, направленной против этнических меньшинств. Вместо этого казахстанские и киргизские официальные лица предпочитают поддерживать антитеррористические меры в Пекине в поисках устойчивых выгод от экономического сотрудничества с Китайской Народной Республикой.

The article covers the securitization process of the Turkic people issue in Xingjian Uyghur Autonomous Region of China in bilateral relations between People's Republic of China and Kazakhstan and Kyrgyzstan. In order to secure from the external inducing of potential destabilization in its North-West province Beijing seeks to exert political and economic influence over those two post-Soviet republics. Nur-Sultan and Bishkek avoid any criticizing of Chinese government "de-extremisation" policy in Xingjiang that is targeting ethnic minorities. Instead Kazakhstani and Kyrgyzstani officials opt to support Beijing antiterrorist measures, looking for sustaining benefits from economic cooperation with People's Republic of China.

Ключові слова: сек'юритизація, Китай, Казахстан, Киргизстан, Центральна Азія, тюркомовні народи, уйгури, казахи, киргизи.

Постановка проблеми. Поява незалежних держав Центральної Азії на початку 1990-х років стала стратегічним викликом для Китаю. Північно-західний регіон Китайської Народної Республіки (далі – КНР) – Синьцзян-Уйгурський автономний район (далі – СУАР), який безпосередньо межує з вищевказаними країнами, – населяють народи, більшість із яких, насамперед уйгури, казахи та киргизи, є титульними націями або мають значну етнічну громаду в Центральноазіатському регіоні. Становлення нових республік активізувало діяльність організацій, які виступають за розширення прав та автономії для СУАР. Серед них – радикальні угруповання, переважно Ісламський рух Східного Туркестану, які впродовж 1990-х та 2000-х років співпрацювали з міжнародними терористичними організаціями [1]. Наведені чинники становлять загрозу для економічного потенціалу Синьцзяну та реалізації проголошеної в 2013 році керівництвом Китаю ініціативи «Одного поясу – одного шляху» [2]. Через СУАР повинні бути спрямовані основні транспортні сполучення з Китаю через Центральну Азію до Європи [3, с. 92]. Крім того, Синьцзян-Уйгурський автономний район багатий на природні копалини, у тому числі важливі для китайської економіки природний газ і нафту [4, с. 5], розвідні об'єми якої в СУАР перевищують 1 млрд т [5].

Така ситуація змушує країни Центральної Азії, насамперед Казахстан і Киргизстан, вирішувати дилему щодо розвитку відносин із КНР. Геополітичні умови спонукають керівництво згаданих республік, з одного боку, активно співпрацювати з Китаєм, який є стратегічним і найбільшим економічним партнером, а з іншого – реагувати на прояви радикальних заходів Пекіну щодо представників тюркомовного населення СУАР, особливо за умови суспільного тиску [6]. Китай розглядає країни Центральної Азії як «місток між Близьким Сходом та територію, яка має культурні й релігійні зв'язки з ісламським населенням у своїх західних провінціях» [7, с. 221]. Відповідно, налагодження контактів із центральноазіатськими республіками є важливим чинником для стабільної внутрішньополітичної ситуації всередині Китаю та гарантією безпеки на західному кордоні КНР.

Описана ситуація зумовлює асиметрію та взаємозалежність у відносинах між Китаєм та Казахстаном і Киргизстаном, у яких питання тюркомовного населення стало чинником сек'юритизації. Цей процес означає загрозу безпеці, що вимагає дій, які виходять за унормовані межі політичних процедур [8, с. 23–24].

Метою статті є аналіз процесу сек'юритизації тюркомовного населення СУАР у двосторонніх відносинах між КНР та Казахстаном і Киргизстаном. Для виконання поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- визначити роль, яку відіграє проблема тюркомовного населення СУАР у відносинах між Китаєм та Казахстаном і Киргизстаном на двосторонньому рівні;
- порівняти офіційну позицію Китаю, Казахстану та Киргизстану щодо проблеми тюркомовного населення СУАР;
- проаналізувати процес сек'юритизації етнорелігійної ситуації в СУАР у відносинах між Китаєм та Казахстаном і Киргизстаном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам співпраці між Китайською Народною Республікою та державами Центральної Азії присвячені академічні публікації М. Аугана та С. Буркутбаєвої [9], С. Даниленко та О. Гальони [10]. Питання безпеки у відносинах між КНР і державами Центральноазіатського регіону в контексті геополітичного суперництва між Китаєм, Росією та США розкрили в аналітичних працях Ф. Індео [11], Ю. Кім [12] та С. Бланк [13].

Більшість авторів описують чинник більш тісної економічної співпраці між Китаєм та державами Центральної Азії на транскордонному, регіональному й глобальному рівнях, який покликаний підвищити рівень добробуту в СУАР і забезпечити стабільність у сусідніх із КНР центральноазіатських державах. Важливий доробок у дослідженні цього аспекту належить казахстанському науковцю та китаєзнавцю К. Сироежкіну [14; 15; 16]. Учений розглядає особливості відносин Китаю та держав Центральної Азії крізь призму внутрішньополітичної стратегії «великого освоєння заходу» – довгострокової програми китайського уряду, яка покликана вирівняти рівень соціально-економічного розвитку західних провінцій КНР із більш розвинутими східними провінціями. К. Сироежкін відстоює думку про те, що із самого початку реалізації цієї програми Пекін прагнув задіяти сусідні із Сіньцзяном держави. Учений у низці останніх академічних публікацій звернув увагу на роль «Економічного поясу шовкового шляху» як продовження згаданої стратегії «великого освоєння заходу» [15]. Цьому аспекту пильну увагу приділили також А. Ларін і В. Матвеев [17; 18], А. Бітабарова [19], Н. Ролланд [20], Р. Аояма [21], І. Фролова [22], а також колективи авторів у працях за редакцією В. Чжана [23] та М. Ларуель [24].

Стратегічне значення Сіньцзяну в зовнішній політиці й безпеці Китайської Народної Республіки, а також роль цього регіону у відносинах із центральноазіатськими державами проаналізовано в розвідках К. Макерас [25], М. Лі [4] та М. Кларка [3; 27]. К. Макерас, зокрема, пов'язує жорсткі дії Пекіну щодо СУАР із реалізацією Пекіном Економічного проекту Шовкового шляху. Автор здійснила своє дослідження на основі аналізу текстів та шляхом інтерв'ювання місцевого населення СУАР у 2010 році [25, с. 26]. М. Кларк доводить важливість взаємозв'язку інтересів політичних еліт Казахстану з впливом Китаю в Центральній Азії. Пекін, на переконання автора, є гарантом дотримання інтересів правлячого класу в Казахстані, що змушує Астану приймати вигідні для Китаю рішення. У цьому контексті декларована Казахстаном «мультивекторна дипломатія» покликана на зовнішньому рівні збалансувати відносини з Китаєм і Росією, а на внутрішньому – інтереси еліт та суспільства, яке побоюється зростання впливу Пекіну [28, с. 142]. М. Лі у свою чергу розглядає транскордонне регіональне співробітництво між СУАР та сусідніми з ним державами Центральноазіатського регіону як продовження зовнішньополітичних ініціатив Пекіну [4, с. 2].

Чинник ісламського тероризму в питанні тюркомовного населення СУАР та його вплив на двосторонні відносини між Китаєм і центральноазіатськими державами проаналізовано в праці Мен Сяньюня [29]. Важливим науковим опрацюванням теми відносин між етнічними уйгурами та центральним урядом КНР, а також стосовно ідентичності уйгурської діаспори за межами Китаю є колективна монографія за редакцією турецьких дослідників Г. Курмангалієвої-Ерчіласун та Е. Ерчіласун [30]. Міжетнічні відносини й політика КНР щодо «неханського» населення Сіньцзяну знайшли свій відбиток у розвідках Д. Ананьїної [31] та Дж. Ірдженгіоро [32]. Низка публікацій присвячені також істо-

ричному аспекту проблеми тюркомовного населення у відносинах між Китаєм і сусідніми державами. Серед таких досліджень варто виокремити публікації І. Шічора [33; 34].

У статті буде проаналізовано процес сек'юритизації проблеми тюркомовного населення в китайсько-казахстанських та китайсько-киргизстанських відносинах. Цей підхід крізь призму концепції асиметрії міжнародних відносин Б. Уомака може стати якісним внеском у загальний дискурс щодо міжнародних відносин та проблем безпеки в Центральній Азії.

Виклад основного матеріалу. Відносини між Китаєм та Казахстаном і Киргизстаном можна охарактеризувати як асиметричні. Відповідно до визначення Б. Уомака, асиметрія міждержавних відносин – це стан відносин між державами, за якого існує різниця можливостей країн. Можливостями держави у свою чергу є її ресурси для підтримки, продовження й захисту національних інтересів. Залежно від країни ці можливості значно відрізняються [35, с. 43]. З огляду на свої можливості Пекін може претендувати на місце провідного глобального гравця. Водночас Нур-Султан¹ та Бішкек, як і інші держави Центральної Азії, формуючи власну міжнародну ідентичність, стають ареною для суперництва позарегіональних акторів. За умов цієї асиметрії Пекін здійснює політику щодо центральноазіатських країн відповідно до принципу «win-win», який передбачає невторчання у внутрішні справи інших країн та взаємовигідну співпрацю як у двосторонніх відносинах, так і в межах багатосторонніх ініціатив, зокрема Шанхайської організації співробітництва (далі – ШОС) [36, с. 142].

На нашу думку, такий підхід до питань безпеки має подвійне значення у відносинах між КНР та державами Центральної Азії. Яскравим прикладом цього є питання тюркомовного населення Сіньцзян-Уйгурського автономного району в зносинах у китайсько-казахстанських і китайсько-киргизстанських відносинах. За даними перепису населення КНР у 2010 році, більшість населення Сіньцзян-Уйгурського автономного району (понад 10 млн осіб) становлять уйгури [37]. Однак у СУАР проживає також понад 1,4 млн казахів [37], що є найбільшою казахською громадою за кордоном [19, с. 11]. Чисельність киргизів у Сіньцзяні сягає понад 186,7 тис. осіб [37]. Уйгури є однією з найбільших за кількістю етнічних меншин у сусідніх із Китаєм центральноазіатських республіках. Станом на початок 2018 року в Казахстані проживало близько 265,5 тис. уйгурів [38], у Киргизстані – понад 57 тис. представників цього етносу [39]. Відповідно до даних 2010 року понад 10 млн жителів СУАР, переважно етнічні меншини, вважають себе мусульманами [40, с. 62].

Загроза сепаратизму та проблеми міжетнічних відносин у СУАР стають очевидними на початку 1990-х років. Закінчення епохи «холодної війни» та розпад СРСР створили умови для реалізації політичних прагнень національних меншин, які проживали на заході КНР, насамперед уйгурів [27, с. 19]. К. Макерас вважає, що один із лідерів масових виступів у квітні 1990 року в містечку Барен, що неподалік Кашгару, Захід Юсуф у своїх діях керувався доктриною «священної війни», запозиченою в муджахедів в Афганістані. Учасники вказаних подій стали засновниками Ісламського руху Східного Туркестану [40, с. 72]. Ця ж організація взяла на себе відповідальність за масові протести в Кашгарі 1991 року та низку терористичних актів на території Сіньцзяну в 1992 році.

Відповіддю Пекіну було впровадження жорсткої політики щодо будь-яких несанкціонованих урядом форм суспільної діяльності на території СУАР. У 1996 році Політбюро ЦК КПК ухвалило директиву, яку було названо «Документ номер 7». У цьому акті китайське керівництво задекларувало основні внутрішньо- й зовнішньополітичні кроки щодо попередження нових масових протестів та екстремістської діяльності в СУАР. Згідно із цим документом усі силові та урядові органи повинні були мобілізувати зусилля для стабілізації ситуації в Сіньцзяні. Було зазначено, що Казахстан і Киргизстан стали «базою для проведення зовнішньої діяльності сепаратистів» [41]. Китайське керівництво за допомогою дипломатичних інструментів планувало змусити вказані країни обмежити й послабити діяльність сепаратистських сил у межах їхніх територій. Виконувати це варто було шляхом поєднання дружніх відносин із постійним політичним тиском на керівництво Казахстану та Киргизстану [41]. Поява зазначеного документа співпала з процесом урегулювання питань кордону між КНР, Росією, Казахстаном, Киргизстаном та Таджикистаном. Важливим кроком до цього було підписання 26 квітня 1996 року багатосторонньої угоди між наведеними державами щодо зміцнення довіри у військовій сфері в районі кордону та угоди про взаємне скорочення збройних сил у районі кордону від 24 квітня 1997 року [42].

З одного боку, керівництво центральноазіатських держав, насамперед Казахстану й Киргизстану, під дипломатичним тиском Китаю було вимушене почати активне переслідування на своїх територіях уйгурських організацій, які відстоювали права на ширшу автономію СУАР [27, с. 12]. З іншого боку, ці країни мали можливість використовувати уйгурське питання як «розмінну монету» для здобуття якнайбільших переваг у переговорах з офіційним Пекіном [43, с. 232]. Схожу думку підтримує П. Дуарте, який стверджує, що поза економічним, енергетичним і логістичним потенціалом

¹ Назва столиці Республіки Казахстан після 23 березня 2019 року (О переименовании города Астаны – столицы Республики Казахстан в город Нур-Султан – столицу Республики Казахстан. *Официальный сайт Президента Республики Казахстан*. URL: http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-pereimenovanii-goroda-astany-stolicy-respubliki-kazahstan-v-gorod-nur-sultan-stolicy-respubliki-kazahstan). У статті попередня назва міста – Астана – буде використовуватися в контексті фактів, які відбулися з 1997 року до вищезгаданої дати.

лом Центральної Азії держави регіону стають «агентами сек'юритизації» та намагаються досягти якнайбільше власних цілей у відносинах із позарегіональними гравцями [45, с. 19]. Представники політичної й бізнесової еліти Казахстану прихильно ставляться до економічної присутності Китаю в республіці, а також до інтенсифікації казахстансько-китайських відносин. Цей чинник, на їх думку, може збалансувати політичні та економічні впливи Російської Федерації, а також дасть змогу зміцнити власні внутрішньополітичні позиції [46, с. 17–18; 28, с. 142]. Це особливо проявляється в дискурсі офіційних засобів масової інформації Казахстану, де урядові видання схильні до висвітлення Китаю та китайсько-казахстанських відносин у позитивному контексті [47, с. 17]. Протилежною є суспільна думка та судження експертних кіл Казахстану, які поза побоюваннями економічної експансії та зростання трудової міграції з боку Китаю негативно сприймають загострення політики Пекіну щодо обмеження прав уйгурів та інших тюркомовних народів у СУАР [28, с. 142; 46, с. 22].

Наприкінці 1990-х років Казахстан зайняв рішучу позицію щодо протидії організаціям, пов'язаним із підтримкою сепаратистського руху в Сінцзяні. Президент Нурсултан Назарбаєв заперечував підтримку уйгурських радикальних організацій, а з 1997 року силові органи Республіки Казахстан почали активно їх переслідувати [44, с. 204–205]. Надалі Астана стає провідним партнером Китаю в Центральній Азії в протидії трьом силам зла – «сепаратизму, тероризму та екстремізму» [28, с. 141].

Значним чинником, який змусив сторони винести на порядок денний «уйгурське питання», була воєнна операція військ коаліції на чолі із США в Афганістані в 2001 році. Ісламський рух Східного Туркестану брав участь у боях із військами коаліції на стороні руху Талібан та підтримував зв'язки з Аль-Каїдою. Уйгурське угруповання, яке стало частиною міжнародної терористичної мережі, разом із досвідом участі в бойових діях її учасників становило ще більшу загрозу для зростаючої дестабілізації в Сінцзяні.

Загроза поширення ісламського радикалізму для країн Центральноазіатського регіону – сусідів Китаю не була новим явищем. Яскравим прикладом цього є громадянська війна в Таджикистані в 1992–1997 роках та «Баткенські події» 1999 року, пов'язані з низкою терористичних атак організації «Ісламський рух Узбекистану» на території Киргизстану. Терористичні акти 9 вересня 2001 року в США стали каталізатором до рішення Пекіну винести на порядок денний у межах ШОС загрозу ісламського тероризму. Відтак загроза тероризму набула інституційного вираження в зовнішній політиці Китаю, особливо щодо країн Центральної Азії [3, с. 93]. Влучною є думка К. Сироежкіна, який вважає, що основним інтересом участі Китаю в цій організації було «зміцнення свого економічного й політичного впливу з метою локалізації загроз, які виходили з нього» [14, с. 216]. Для Казахстану та Киргизстану основними мотивами членства в ШОС, на думку автора, були покращення економічної ситуації та стабільність у внутрішньополітичному житті [14, с. 216–217].

У двосторонніх угодах, підписаних лідерами цих держав, категорично засуджується діяльність уйгурських радикальних організацій [48, с. 59; 49, с. 64]. Як стверджує М. Ларуель, це стало формою підтримки центральноазіатськими державами політики «Одного Китаю» та водночас умовою для подальшої співпраці відповідно до принципів невтручання у внутрішньополітичні справи сторін [50, с. x–xi]. У договірно-правовій базі проблема тюркомовного населення не була предметом формальних міждержавних домовленостей, тому її варто трактувати як внутрішньополітичну справу цих держав. Водночас питання тероризму, сепаратизму й екстремізму в трактуванні китайського уряду є низкою видів діяльності, більшість із яких не виходять за межі мирної опозиції, інакодумства або мирного використання права на свободу інакодумства [51, с. 3]. Крім цього, низка експертів схильні виділяти релігійне підґрунтя терористичної діяльності в країнах Центральної Азії [52; 53, с. 15]. Саме розуміння «тероризму, сепаратизму й екстремізму» та «трьох сил зла» з'явилося в Договорі про дружбу і добросусідство між КНР та Республікою Казахстан [54], а детальніше – в окремому документі, присвяченому співробітництву в боротьбі із цими явищами, який був підписаний 23 грудня 2002 року [55]. В останній угоді принципи й механізми взаємодії у сфері безпеки прописані відповідно до Шанхайської конвенції про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом [55].

Це підтверджує тезу К. Макераса про збільшення економічного впливу Китаю у відносинах з Астаною та Бішкеком, що значно сприяє активізації боротьби проти уйгурських організацій у Казахстані й Киргизстані, а також передачі уйгурських активістів Пекіну [40, с. 77].

У 2004 році Верховний суд Республіки Казахстан визнав Ісламську партію Східного Туркестану терористичною організацією [56, с. 373]. Упродовж наступних двох років ця ж судова установа заборонила діяльність на території Казахстану Організації визволення Східного Туркестану («Жамагат Туркестану») [57]. Діяльність зазначених уйгурських організацій у Киргизстані визнано деструктивною ще в серпні 2003 року [58].

Обмеження на проведення релігійних обрядів, розвиток культури та використання мови, політичні репресії, а також нерівномірний розподіл економічних можливостей і благ між ханьцями, які прибувають до СУАР, та етнічними меншинами спровокували силове протистояння в Сінцзяні в 2009 році [20, с. 110]. Китайське керівництво трактувало ці події як зовнішнє втручання [25, с. 36].

Після подій «Арабської весни» китайське керівництво побоювалося, що внутрішньополітична нестабільність у Киргизстані в поєднанні зі значною громадою уйгурів у цій республіці зумовлять поширення дестабілізації на територію СУАР [12, с. 277; 13, с. 780]. Ще одним важливим чинником було поступове виведення американського контингенту з Афганістану після 2014 року [11, с. 5]. В Ісламській Республіці Афганістан, окрім тривалих бойових дій між рухом Талібан та урядовими силами, загрозою стала поява філії «Ісламської держави», з якою співпрацюють уйгурські угруповання. З 2014 року в бойових діях у Сирії на боці угруповання «Фронт Аль-Нусра» (відділення Аль-Каїди) беруть участь уйгури в складі угруповання, до якого входять вихідці із Центральної Азії [59; 60]. Це переважно члени Ісламської партії Східного Туркестану, яка бере активну участь у рекрутації нових найманців із Сіньцзяну та створює пропагандистські матеріали, присвячені критиці керівництва Китаю за переслідування мусульман і погрозам на адресу Пекіну щодо його політики в СУАР [61].

У серпні 2016 року на посаду голови партійного комітету КПК у СУАР було призначено Чень Цюаньгао, який увів низку обмежувальних заходів для населення регіону, яке сповідує іслам. Зокрема, було лімітовано пересування за межі Сіньцзяну [62]. Об'єктами цієї політики стали етнічні меншини, у тому числі казахи та киргизи, що мало негативний вплив на постульований китайським керівництвом напрям на налагодження міжлюдських зв'язків у межах «Економічної ініціативи Шовкового шляху» [19, с. 8; 63] та збільшило негативне сприйняття Китаю серед громадян Казахстану [19, с. 21]. Загострення політики нового партійного керівництва Сіньцзяну зумовило радикальні дії з боку уйгурських угруповань. 30 серпня 2016 року терорист-смертник підірвав вибуховий пристрій безпосередньо біля посольства КНР у Бішкеку [64]. За даними спецслужб Киргизстану, цей терористичний акт організували особи, пов'язані з вищевказаним угрупованням «Фронт Аль-Нусра» [65], з яким активно співпрацює Ісламська партія Східного Туркестану.

Політика «дерадикалізації», яку проводить Пекін у СУАР після 2016 року, загострила проблему репатріантів із КНР, які прагнули отримати громадянство однієї із сусідніх із Китаєм держав. Казахстан та Киргизстан із середини 1990-х років реалізують програми з повернення на історичну батьківщину оралманів та кайрилманів (закордонних казахів і киргизів відповідно). Ситуація в Сіньцзяні сприяла збільшенню охочих знайти притулок у судніх державах та отримати казахстанське чи киргизстанське громадянство. Проте повернення на територію КНР, навіть за умови володіння іноземним паспортом, може загрожувати для вказаних осіб арештом і засланням до таборів «політичного перевиховання» [66; 67]. У цьому контексті важливим аспектом була справа Сайрагуль Сауитбай, яку в травні 2018 року було затримано за незаконний перетин казахстансько-китайського кордону, а на початку серпня того ж року звільнено. Завдяки її свідченням було доведено, існування «таборів перевиховання» на території СУАР [68]. Водночас офіційні Нур-Султан і Бішкек вважають проблему міжетнічних відносин у Сіньцзяні внутрішньополітичною справою Китаю [69].

Важливим у цьому контексті став візит міністра закордонних справ Казахстану Б. Атамкулова до Китаю 28 березня 2019 року. Під час зустрічі з очільником зовнішньополітичного відомства КНР Ван І було обговорено становище етнічних казахів у Китаї та досягнуто домовленості про розв'язання цього питання в робочому порядку через дипломатичні канали, а також через активізацію дій консульських служб [70]. Водночас казахстанська сторона підтримує заходи Пекіну щодо боротьби з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом [71].

Контент-аналіз основних документів (договорів, офіційних заяв, комюніке та декларацій)², у яких прописано повістку двосторонніх політичних відносин на лінії Китай – Казахстан і Китай – Киргизстан у період з 1991 по 2018 роки, свідчить про те, що акцент на боротьбу з «трьома силами зла» ставився саме після того, як Пекін розглядав можливість загрози проникнення уйгурських терористичних угруповань зі згаданих центральноазіатських республік на тлі погіршення етнорелігійної ситуації в СУАР. Найбільша кількість згадування висловів «тероризм, сепаратизм та екстремізм» і «три сили зла» (є синонімічними) у політичних документах між Китаєм та Казахстаном припадає на періоди з 2002 по 2006 роки (37%) і з 2011 по 2015 роки (31%). Словосполучення «сили Східного Туркестану» (100%) та «організації, групи осіб, терористи» (62%), які вжито в контексті попереднього вислову, у цих документах також найчастіше вживалися з 2002 по 2006 роки.

Схожа частота вживання згаданих слів у двосторонніх політичних документах, підписаних між Китаєм та Киргизстаном. Вислови «тероризм, сепаратизм та екстремізм» і «три сили зла» станов-

² Аналіз проведено на основі документів, які підписані між вищим керівництвом Китаю та Казахстану й Киргизстану. Матеріали взято в російськомовній і китайськомовній версіях із таких джерел: Казахстан – Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству. Книга 3 : сборник документов / ред. К. Сыроежкин. Алматы : Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2010. 524 с. ; Zhonghua renmin gongheguo wajiaobu (Міністерство закордонних справ Китайської Народної Республіки. – кит.). URL: <https://www.fmprc.gov.cn/web/> ; Посольство Китайской Народной Республики в Республике Казахстан (рос.). URL: <http://kz.china-embassy.org/ru/> ; Газета «Жэньминь жибао» он-лайн (рос.). URL: <http://russian.people.com.cn/> ; Информационное агентство KABAR. URL: <http://old.kabar.kg/> ; SILUCXGC (рос.). URL: <http://ru.silucgc.com/> ; Министерство Кыргызской Республики. Центральный банк данных правовой информации Кыргызской Республики (рос.). URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/>

лять 55% згадувань у період з 2002 по 2004 роки та 34,5% – у період з 2012 по 2016 роки. Словосполучення «сили Східного Туркестану» та «організації, групи осіб, терористи» (поєднані контекстуально з попереднім словосполученням) найчастіше згадуються в період з 2002 по 2004 роки (20% і 40% відповідно) та з 2012 по 2016 роки (50% і 40% відповідно).

Це підтверджує думку Ф. Индео, який переконаний, що, незважаючи на декларовану відданість китайського керівництва принципам невтручання у внутрішні справи інших країн, розмір китайських інвестицій та реалізація значних інфраструктурних проєктів буде включати зростаючий вплив Китаю на зовнішньополітичну орієнтацію й рішення держав Центральної Азії [72, с. 138].

Висновки. Таким чином, у статті проведено аналіз процесу сек'юритизації тюркомовного населення СУАР як чинника в двосторонніх відносинах між КНР та Казахстаном і Киргизстаном.

Вищезгадана проблема становить важливий чинник у відносинах між Китаєм та державами Центральної Азії, який керівництво вказаних країн схильне трактувати як внутрішньополітичне питання КНР і співпрацювати щодо нього в контексті безпекової ситуації в регіоні задля забезпечення реалізації спільних економічних та енергетичних проєктів. Китай зацікавлений у збереженні взаємодії з Казахстаном і Киргизстаном на основі принципу невтручання у внутрішні справи. Нур-Султан та Бішкек уникають критики політики Пекіну в СУАР, вирішуючи можливі проблеми, пов'язані з етнічними казахами й киргизами, дипломатичним шляхом. Проте активна участь уйгурських угруповань у воєнному конфлікті в Сирії після 2014 року створює можливість поширення терористичної загрози до Центральної Азії та СУАР. Це змушує Китай, Казахстан і Киргизстан більш активно співпрацювати в питанні подолання передумов для реалізації такого сценарію.

На подальше розроблення заслуговує тема співвідношення загрози тероризму та ситуації тюркомовного населення у відносинах між Китаєм та Казахстаном і Киргизстаном. Важливим може бути також аналіз розв'язання описаної проблеми в межах багатосторонніх форматів, наприклад ШОС.

Література:

1. Каукенов А. Политика Китая в Шанхайской Организации Сотрудничества. *Время Востока*. URL: <http://www.easttime.ru/analitic/3/8/560.html>.
2. Xijiping ti zhanlue gouxiang: "Yidai yilu" dakai "zhu meng kongjian". *Renmin wang. People.cn*. URL: <http://politics.people.com.cn/n/2014/0811/c1001-25439028.html>.
3. Clarke M. The Belt and Road Initiative: Exploring Beijing's Motivations and Challenges for its New Silk Road. *Strategic Analysis*. 2018. Vol. 42. № 2. P. 84–102. URL: <https://doi.org/10.1080/09700161.2018.1439326> (дата звернення: 03.04.2019).
4. Li M. From Look-West to Act-West: Xinjiang's role in China – Central Asian relations. *Journal of Contemporary China*. 2016. № 25(100). P. 1–14. DOI: 10.1080/10670564.2015.1132753.
5. Large oil field discovered in Xinjiang. *Xinhua Net*. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2017-12/01/c_136792827.htm.
6. Standish R., Toleuhkanova A. Kazakhs Won't Be Silenced on China's Internment Camps. *Foreign Policy*. 2019. March 4. URL: <https://foreignpolicy.com/2019/03/04/961387-concentrationcamps-china-xinjiang-internment-kazakh-muslim/?fbclid=IwAR0H6FWPY9atMzxHqrl2rpOTolL55pyW8SctTuQ3hH1KnOXpCWk9dzmJ0PIY>.
7. Bianchi R. Islamic Globalization: Pilgrimage, Capitalism, Democracy and Diplomacy. Singapore : World Scientific, 2013. 320 p.
8. Buzan B., Wæver O., de Wilde J. Security: a new framework for analysis. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.
9. Ауган М., Буркутбаева С. Роль и значимость Центральной Азии во внешней политике Китая. *Вестник науки и образования*. 2017. № 5(29). Т. 2. С. 116–119.
10. Даниленко С., Гальона О. Політико-економічні пріоритети Китаю в Центральній Азії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Міжнародні відносини»*. 2018. № 1(44/45). С. 13–24.
11. Indeo F. China as security provider in Central Asia post 2014: a realistic perspective. Bishkek, 2015. 23 p. URL: http://osce-academy.net/upload/file/Policy_Brief_17.pdf.
12. Kim Y., Indeo F. The new great game in Central Asia post 2014: the US "New Silk Road" strategy and Sino-Russian rivalry. *Communist and Post-Communist Studies*. 2013. № 46. P. 275–286.
13. Kim Y., Blank S. Same Bed, Different Dreams: China's "peaceful rise" and Sino-Russian rivalry in Central Asia. *Journal of Contemporary China*. 2013. Vol. 22. № 83. P. 773–790.
14. Сыроежкин К. Проблемы современного Китая и безопасность Центральной Азии. Алматы : КИСИ, 2006. 299 с.
15. Сыроежкин К. Синьцзян: большой вопрос для Китая и Казахстана. Астана ; Алматы, 2015. 336 с.

16. Сыроежкин К. Нужно ли Казахстану бояться Китая: мифы и фобии двусторонних отношений. Астана ; Алматы : ИМЭП при Фонде Первого президента, 2014. 432 с.
17. Ларин А., Матвеев В. Китайская стратегия «продвижения на Запад» и «новый Шелковый путь». *Проблемы Дальнего Востока*. 2014. № 5. С. 5–15.
18. Матвеев В. Центральная Азия – ядро Экономического пояса шелкового пути. *Новый Шелковый путь и его значение для России* / сост. А. Ларин ; отв. ред. В. Петровский. Москва, 2016. С. 169–188.
19. Bitabarova A. Unpacking Sino-Central Asian engagement along the New Silk Road: a case study of Kazakhstan. *Journal of Contemporary East Asia Studies*. 2019. January. P. 1–25. URL: <https://doi.org/10.1080/24761028.2018.1553226>.
20. Rolland N. China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative. Washington : The National Bureau of Asian Research, 2017. 208 p.
21. Aoyama R. "One Belt, One Road": China's New Global Strategy. *The Journal of Contemporary China Studies*. 2016. Vol. 5. № 2. URL: <https://doi.org/10.1080/24761028.2016.11869094> (дата звернення: 02.04.2019).
22. Фролова И. Китайский проект «Экономический пояс Шёлкового пути»: развитие, проблемы, перспективы. *Проблемы национальной стратегии*. 2016. № 5(38). С. 47–67.
23. China's Belt and Road Initiative Changing the Rules of Globalization / ed. Wenxian Zhang et al. Singapore : Palgrave Macmillan, 2018. 358 p.
24. China's Belt and Road Initiative and Its Impact in Central Asia / ed. M. Laruelle. Washington, D.C. : The George Washington University ; Central Asia Program, 2018. 169 p.
25. Mackerras C. Xinjiang in China's Foreign Relations: Part of a New Silk Road or Central Asian Zone of Conflict. *East Asia*. 2015. № 32. P. 25–42.
26. Li M. From Look-West to Act-West: Xinjiang's role in China – Central Asian relations. *Journal of Contemporary China*. 2016. № 25(100). P. 1–14. DOI: 10.1080/10670564.2015.1132753.
27. Clarke M. The Impact of Ethnic Minorities on China's Foreign Policy: The Case of Xinjiang and the Uyghur. *China Report*. 2017. Vol. 53. № 1. P. 1–25. URL: <https://doi.org/10.1177/0009445516677361>.
28. Clarke M. Kazakh Responses to the Rise of China: Between Elite Bandwagoning and Societal Ambivalence? *Asian Thought on China's Changing International Relations* / ed. by N. Horesh and E. Kavalski. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2014. P. 141–172.
29. Мэн С. Анализ влияния исламского возрождения в государствах Центральной Азии на безопасность в Синьцзяне Китая. *Проблемы постсоветского пространства = Post-Soviet Issues*. 2018. № 5(1). С. 108–115. URL: <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2018-5-1-108-115>.
30. The Uyghur Community. Diaspora, Identity and Geopolitics / ed. by G. Kurmangaliyeva Ercilasun and K. Ercilasun. New York : Palgrave Macmillan, 2018. 189 p.
31. Ананьина Д. Межэтнический конфликт на территории Синьцзян-Уйгурского автономного района КНР. *Гуманитарный вектор*. 2018. Т. 13. № 3. С. 6–11.
32. Irgengioro J. China's National Identity and the Root Causes of China's Ethnic Tensions. *East Asia*. 2018. Vol. 35. Issue 4. P. 317–346.
33. Shichor I. Pawns in Central Asia's Playground: Uyghurs Between Moscow and Beijing. *East Asia*. 2015. Vol. 32. № 2. P. 101–116.
34. Shichor I. Connected Vessels: West Asia and East Asia in China's Geopolitics. *Araucaria*. 2016. Vol. 18. Issue 35. P. 319–339.
35. Womack B. Asymmetry in international relationships. New York : Cambridge University Press, 2016. 220 p.
36. Kavalski E. Shanghaied into Cooperation: Framing China's Socialization of Central Asia. *Journal of Asian and African Studies*. 2010. № 45(2). P. 131–145.
37. 2-1 Quanguo ge minzu fen nianling, xingbie de renkou. URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/pcsj/rkpc/6rp/html/A0201.htm> (дата звернення: 27.03.2019).
38. 2018 жыл басына Қазақстан Республикасы халқының жекелеген этностары бойынша саны = Численность населения Республики Казахстан по отдельным этносам на начало 2018 года / Министерство национальной экономики Республики Казахстан, Комитет по статистике. URL: http://stat.gov.kz/faces/publicationsPage/publicationsOper/homeNumbersPopulation?_afLooP=4914488915778974#%40%3F_afLooP%3D4914488915778974%26_adf.ctrl-state%3Dm0c2hmi87_76.
39. Численность постоянного населения Кыргызской Республики по отдельным национальностям в 2009–2018 гг. / Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. URL: <http://www.stat.kg/ru/statistics/naselenie/> (дата звернення: 27.03.2019).
40. Mackerras C. Religion and the Uyghurs: a contemporary overview. *The Uyghur Community. Diaspora, Identity and Geopolitics* / ed. by G. Kurmangaliyeva Ercilasun and K. Ercilasun. New York : Palgrave Macmillan, 2018. P. 59–84.

41. Chinese Communist Party Central Committee Document Central Committee (1996) № 7. Record of the Meeting of the Standing Committee of the Political Bureau of the Chinese Communist Party concerning the maintenance of Stability in Xinjiang. URL: <https://caccp.freedomsherald.org/conf/doc7.html> (дата звернення: 17.04.2019).
42. Протокол между Правительством Республики Казахстан, Правительством Кыргызской Республики, Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан о принципах и порядке взаимодействия по выполнению Соглашения между Российской Федерацией, Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой, Республикой Таджикистан и Китайской Народной Республикой об укреплении доверия в военной области в районе границы от 26 апреля 1996 года и Соглашения между Российской Федерацией, Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой, Республикой Таджикистан и Китайской Народной Республикой о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы от 24 апреля 1997 года (Москва, 23 ноября 2002 года) / Министерство юстиции Кыргызской Республики. *Централизованный банк данных правовой информации Кыргызской Республики*. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/17437?ckwds=%25d0%259a%25d0%25b8%25d1%2582%25d0%25b0%25d0%25b9%25d1%2581%25d0%25ba%25d0%25b0%25d1%258f%2B%25d0%259d%25d0%25b0%25d1%2580%25d0%25be%25d0%25b4%25d0%25bd%25d0%25b0%25d1%258f%2B%25d0%25a0%25d0%25b5%25d1%2581%25d0%25bf%25d1%2583%25d0%25b1%25d0%25bb%25d0%25b8%25d0%25ba%25d0%25b0>.
43. Roberts S. A “Land of Borderlands”: Implications of Xingjiang’s Trans-border Interactions. *Xingjian. China’s Muslim Borderland* / ed. by S. Starr. Armonk ; London, 2007. P. 216–237.
44. Kozłowski K. Chińska Republika Ludowa i państwa poradzieckiej Azji Centralnej wobec mniejszości Ujgurskiej. *Azjatyckie strategie bezpieczeństwa u progu XXI wieku* / red. nauk. J. Marszałek-Kawa. Toruń, 2014. S. 201–217.
45. Duarte P. China in the Heartland: The Challenges and Opportunities of OBOR for Central Asia. *China’s Belt and Road Initiative and Its Impact in Central Asia* / ed. M. Laruelle. Washington, D.C. : The George Washington University ; Central Asia Program, 2018. P. 10–20.
46. Peyrouse S. Discussing China: Sinophilia and sinophobia in Central Asia. *Journal of Eurasian Studie*. 2016. Vol. 7. P. 14–23.
47. Burkhanov A., Chen Y.-W. Kazakh perspective on China, the Chinese, and Chinese migration. *Ethnic and Racial Studies*. 2016. № 39(12). P. 1–20. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/01419870.2016.1139155>.
48. Совместная декларация Республики Казахстан и Китайской Народной Республики (Пекин, 17 мая 2004 г.). *Казахстан – Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству. Книга 3 : сборник документов* / ред. К. Сыроежкин. Алматы : Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2010. С. 57–63.
49. Совместная декларация Республики Казахстан и Китайской Народной Республики об установлении и развитии стратегического партнерства (Астана, 4 июля 2005 г.). *Казахстан – Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству. Книга 3 : сборник документов* / ред. К. Сыроежкин. Алматы : Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2010. С. 64–71.
50. Laruelle M. Introduction. China’s Belt and Road Initiative. Quo Vadis? *China’s Belt and Road Initiative and Its Impact in Central Asia* / ed. M. Laruelle. Washington, D.C. : The George Washington University ; Central Asia Program, 2018. P. x–xii.
51. Китайская Народная Республика: уйгуры спасаются от преследования, в то время как Китай объявляет «войну терроризму» : доклад. *Международная амнистия*. 2004. 7 июля. ASA 17/021/2004. 48 с.
52. Сыроежкин К., Лаумулин М., Курманбаева Ш. Особенности террористических угроз в Центральной Азии. *Доклады Национальной академии наук Республики Казахстан*. 2014. № 5. С. 133–140.
53. Егоров Е. Противодействие терроризму и религиозному экстремизму: опыт государств Центральной Азии : автореф. дисс. ... канд. полит. наук. Санкт-Петербург, 2015. 26 с.
54. О ратификации Договора о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Республикой Казахстан и Китайской Народной Республикой. *Tengri News*. URL: https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/mejdunapodnyie_otnosheniya_respubliki_kazahstan/id-Z030000420.
55. Об утверждении Соглашения между Республикой Казахстан и Китайской Народной Республикой о сотрудничестве в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом. *Tengri News*. URL: https://tengrinews.kz/zakon/prezident_respubliki_kazahstan/mejdunapodnyie_otnosheniya_respubliki_kazahstan/id-U030001098.
56. Omelicheva M. Combating Terrorism in Central Asia: Explaining Differences in States’ Responses to Terror. *Terrorism and Political Violence*. 2007. Vol. 19. P. 369–393.
57. Какие террористические организации запрещены в Казахстане? *Zakon.kz*. 2016. 21 июля. URL: <https://www.zakon.kz/4806986-kakie-terroristicheskie-organizacii.html>.

58. Террористические и экстремистские организации, запрещенные в Кыргызстане: список. *Информационное агентство* 24. 2017. 5 апреля. URL: https://24.kg/obschestvo/48821_terroristicheskie_iekstremistskie_organizatsii_zapreschennyye_vkyrgyzstane_spisok/.
59. Abuza Z. The Uighurs and China's Regional Counter-Terrorism Efforts. *James Town Foundation*. 2017. August 15. URL: <https://jamestown.org/program/the-uighurs-and-chinas-regional-counter-terrorism-efforts/>.
60. Ali M. China's proxy war in Syria: Revealing the role of Uighur fighters. *Al Arabiya English*. 2016. March 2. URL: <http://english.alarabiya.net/en/perspective/analysis/2016/03/02/China-s-proxy-war-in-Syria-Revealing-the-role-of-Uighur-fighters-.html>.
61. Botobekov U. Al-Qaeda and Islamic State Take Aim at China. *The Diplomat*. 2017. March 8. URL: <https://thediplomat.com/2017/03/al-qaeda-and-islamic-state-take-aim-at-china/>.
62. Зуенко И. Перегибы Шелкового пути: как Китай решает уйгурский вопрос. *Московский центр Карнеги*. URL: <https://carnegie.ru/commentary/76013>.
63. Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road / National Development and Reform Commission, People's Republic of China. URL: http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html (дата звернення: 27.03.2019).
64. Взрыв в посольстве Китая в Бишкеке: кто за этим мог стоять. *Радио Азаттык*. 2016. 30 августа. URL: <https://rus.azattyq.org/a/vzryv-v-posolstve-kitaya-v-kyrgyzstane/27954747.html>.
65. В Бишкеке вынесен приговор по делу о взрыве в посольстве Китая. *Радио Азаттык*. 2017. 28 июня. URL: <https://rus.azattyq.org/a/28583426.html>.
66. Лаханулы Н. Гражданами не стали. Тысячи оралманов живут с просроченными документами. *Радио Азаттык*. 2019. 28 января. URL: https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-kazakhs-from-china-problem-citizenship/29734986.html?fbclid=IwAR17b4b_SAJ24ukuVUKm3rYvgKwKaPWWaw2OftQS48k5I24TwgTJv4YTY4.
67. Токтоназаров Н. Власти КР хранят молчание по ситуации с кыргызами в Китае. *Радио Азаттык*. 2018. 27 ноября. URL: https://rus.azattyk.org/a/kitay_kyrgyzstan_lagerya/29623088.html?fbclid=IwAR1OQABfQrNnFSPgb8dvVHkT3m99o7Odxg2qYDh5A5aXIQGD8wRzaal_9A.
68. Мамашулы А. Казахстан не выдал Сайрагуль Сауытбай Китаю. *Радио Азаттык*. URL: https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan_sayragul_sud_prigovor/29404901.html.
69. О чем говорил Сооронбай Жээнбеков? *Радио Азаттык*. 2018. 19 декабря. URL: <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-press-konferentsiya-sooronbaya-zheenbekova/29664683.html?fbclid=IwAR259-J9quXb5bc2Wq5yZqe1bF13VBYcCNntp7ZiDnOIKj0Jg10iEzO2gdE>.
70. Казахстан и Китай подтвердили неизменность курса стратегического партнерства. *Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Казахстан*. 2019. 28 марта. URL: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/kazahstan-i-kitaj-podtverdili-neizmennost-kursa-strategiceskogo-partnerstva>.
71. Пресс-релиз Министерства иностранных дел Республики Казахстан. *Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Казахстан*. 2019. 30 марта. URL: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/press-reliz-ministerstva-inostrannyh-del-respubliki-kazahstan>.
72. Indeo F. The Impact of the Belt and Road Initiative on Central Asia: Building New Relations in a Reshaped Geopolitical Scenario. *China's Belt and Road Initiative Changing the Rules of Globalization* / ed. Wenxian Zhang et al. Singapore : Palgrave Macmillan, 2018. P. 135–153.